

Politiikka valtio-opin tutkimuksen kohteena

TATU VANHANEN

Valtio-oppi on yleisesti määritelty politiikkaa tutkivaksi tieteeksi (ks. esim. Jansson 1969, 9–13; Spectrum 13, 1981, 125–128). Mutta mitä on politiikka? Siinä ongelma, johon ei ole ollut helppo löytää ratkaisua. Perinteellisesti politiikka on rajattu valtion, sen hallituslaitosten ja erilaisten muiden poliittisten instituutioiden puitteissa tapahtuvaan toimintaan. Mutta on esitetty myös laajempia politiikan tulkintoja ja arvosteltu politiikan institutionaalista rajaamista. Yhä uusien ilmiöiden sisällyttämisestä politiikkaan on tullut haaste perinteelliselle poliittisiin instituutioihin, poliittiseen käyttäytymiseen ja hallintoon keskittyvälle valtio-opilliselle tutkimukselle.

Politiikkakäsityksiä

Olavi Borg sanoo politiikalla tavallisessa puhekielessä viitattavan puolueisiin ja niiden toimintaan, vaaleihin ja niillä valittavien päätöksentekijöiden toimintaan sekä valtioneuvoston ja usein myös julkisen hallinnon toimintaan. Hän täsmentää käsitettä Jan-Magnus Janssonin tapaan erottamalla toisistaan politiikan laajemman ja suppeamman merkityksen. Laajasti ottaen politiikalla tarkoitetaan yleensä kaikkien organisoitujen ihmisryhmien hallitsemista. Näin käsitettynä politiikkaa esiintyy käytännöllisesti katsoen kaikissa organisaatioissa. Varsin

naisessa eli suppeammassa merkityksessä politiikka tarkoittaa vain julkisten organisaatioiden johtamista ja niiden kautta tapahtuvaa kansalaisten hallitsemista ulottuvuudella valtio — kunta — puolueet — muut poliittisesti määräytyvät instituutiot. Näinkin käsitettynä politiikka saa laajan merkityksen, mutta rajaavana tekijänä on ihmisten hallitseminen valtion ja sen johdannaisten puitteissa. (Borg 1979, 5290–5291).

Spectrum-tietosanakirjassa luetellaan neljä kilpailevaa teoriaa politiikasta. *Normatiivis-ontologinen* käsitys politiikasta perustuu klassiseen eli platonilais-aristoteeliseen politiikkatarasteluun. Sen mukaan politiikan päätehtävänä pidetään yksilöiden yhteiselämän turvaamista ja järjestämistä. *Realistisen* käsityksen teorettikoina ovat olleet ennen muuta Machiavelli ja Hobbes. He esittivät instrumentaalisen politiikkakäsityksen. Ihmisten itsekkyyden johtaa jatkuvaan taistelutilaan. Taistelu nostaa etualalle politiikan välineet ja niistä tärkeimpänä vallan. Politiikka on taistelua vallasta. *Marxilaisen* määritelmän mukaan politiikka on sosiaalinen ilmiö, joka liittyy läheisesti luokkataisteluun, valtioon ja kulloiseenkin tuotantotapaan, minkä lisäksi se käsittää kansojen ja valtioiden väliset suhteet. Politiikka on näyttämö, jolla edut sovitaan yhteen yhteiskunnallisten voimasuhteiden mukaisesti. *Systeemiteoreettisen* politiik-

kakäsityksen esittäjistä merkittävin on David Easton. Hänen mukaansa politiikka on arvojen auktoritatiivista jakamista. Arvojen jaon näytämönä on sekä valtio että yhteiskunta, jotka molemmat kuuluvat poliittisen järjestelmän piiriin. Kirjassa tätä eastonilaista politiikkakäsitystä pidetään politiikan tutkijoiden keskuudessa eniten kannatettuna. (Spectrum 9, 1979, 331—333. Ks. myös Easton 1965, 50; Morgenthau 1966, 63—69; Dahl 1976, 1—11; Bur-latski 1978, 14; Corning 1983, 314).

Kari Palonen erottaa kaksi politiikkakäsitystä. Toisena on tekninen politiikkakäsitys, jonka mukaan politiikka on jonkin yksilön pyrkimystä asemansa parantamiseen valtarakenteissa. Toisena on rakenteellinen politiikkakäsitys, jonka mukaan politiikka on yksilön toimintaa valtarakenteiden säilyttämiseksi tai muuttamiseksi. Hän sanoo kummankin käsityksen antavan politiikalle laajemman sisällön kuin mitä on tavallista sekä arkikielessä että akateemisessa politologiassa. (Palonen 1976, 343. Ks. myös Palonen 1984). Poliitiikan rajoina ovat valta ja valtarakenteet. Omien kokemustensa perusteella hän sanoo havainneensa politiikalle tunnusomaiseksi toiminnan toisia vastaan. Poliitiikkaa ei olisi ilman vastustajia ja vastarintaa (Palonen 1983, 13—31).

Onni Vauhkonen on yhteiskuntapolitiikasta kirjoittamassaan esseessä laajentanut politiikkakäsitystä sisällyttämällä yhteiskuntapolitiikkaan periaatteessa kaiken elämän ylläpitämiseen vaikuttavan julkisen vallan harjoittaman toiminnan. Yhteiskuntapolitiikan kentän hän jakaa probleemien mukaan kolmeen osaan: tuotepolitiikkaan, tuotantopolitiikkaan ja kuluspolitiikkaan. Toisaalta hän Eastonin tapaan rajoittaa politiikan arvojen auktoritatiiviseen jakamiseen. Poliitiikan subjekteina hän pitää valtiota ja yleensä julkista valtaa. (Vauhkonen 1984, 21—29).

Leftwich politiikka-käsitteen laajentajana

Englantilainen Adrien Leftwich polemisoi valtio-opin tavanomaisia politiikkakäsityksiä vastaan sillä perusteella, että rajoittuminen hallituslaitosten ympärillä käytäviin poliittisiin taisteluihin merkitsee politiikan eräiden toisten olennaisten osien jättämistä syrjään. Hänen tul-

kintansa mukaan politiikka on mukana kaikessa ihmisten yhteistoiminnassa ja konflikteissa, jotka koskevat inhimillisten voimavarojen, luonnonvarojen ja aineellisten resurssien käyttöä, tuotantoa ja jakoa. Poliitiikan varsinaisena ytimenä ovat päätökset resurssien jaosta ja käytöstä. Tämä asiasältö on usein jäänyt syrjään, kun valtio-opillisissa tutkimuksissa huomio pyrkii rajoittumaan instituutioihin ja niiden vaaleihin. Tiedotusvälineetkään eivät osaa tehdä ymmärrettäväksi politiikan asiasältönä olevaa resurssien jakamista. Sen vuoksi monet ihmiset ovat tulleet käsitykseen, ettei politiikalla ole heidän kannaltaan merkitystä. Sitä Leftwich pitää suurena erehdyksenä. Hän sanoo politiikan vaikuttavan kaikkien ihmisten elämään ja vieläpä väittää, että kaikki suuret yhteiskunnalliset ongelmat ja epäkohdat ovat poliittisesti luotuja. Mutta politiikkaa voitaisiin käyttää myös epäkohtien poistamiseen. Poliitiikan tutkimuksen pitäisi auttaa ihmisiä pääsemään perille politiikan sisällöstä. Sen vuoksi painopistettä tutkimuksessa olisi siirrettävä instituutioiden kuvaamisesta resurssien jaon ja omistuksen selvittelyyn. Valtio-opin opetusta Leftwich moittii siitä, että opiskelijat eivät saa riittävää tietoa resurssien omistuksesta, valvonnasta ja jakautumisesta yhteiskunnassa. Näiden seikkojen tutkimus on jäänyt kansantalouden, sosiaalipolitiikan ja muiden yhteiskuntatieteiden asiaksi, mutta ongelmana on, että nuo muut tieteet eivät osaa antaa poliittista selitystä resurssien jaolle. Poliitiikan tutkimuksessa tarvittaisiin hänen mielestään valtio-opin ja muiden yhteiskuntatieteiden ja antropologian yhteistoimintaa. Poliitiikan tutkimuksen olisi oltava käytäntöä palveleva tiede, kuten lääketiede. Sen tehtävänä on selvittää yhteiskunnallisia sairauksia ja etsiä niihin parannusta. (Leftwich 1983, erityisesti 1—27, 261—267).

Poliitiikan evolutionaariset juuret

Leftwich liittää politiikka-käsitteen kaikkiin resurssien jakoa ja käyttöä koskeviin konflikteihin ja yhteistoimintoihin ja otaksuu tällaista politiikkaa esiintyneen kaikissa ihmisryhmissä lajimme alusta lähtien, ehkä jo noin neljän miljoonan vuoden ajan (Leftwich 1983, 12—13). Poliitiikan ajallinen ulottaminen lajimme al-

kuun johtaa vielä laajempaan kysymykseen politiikan evolutionarisesta alkuperästä. Onko politiikka vain oman lajimme elämään liittyvää? Etologiset tutkimukset ovat osoittaneet samankaltaista tietoista resurssikamppailua esiintyvän myös muiden meitä lähellä olevien lajien keskuudessa, mikä viittaa siihen, että olemme perineet taipumuksen poliittiseen resurssien jakamiseen lajimme yhteiseltä kantamuodolta. Olisinkin taipuvainen tulkitsemaan politiikan darwinilaisen olemassaolon kamppailun erääksi muodoksi, sillä sen teema on sama.

Lionel Tiger ja Robin Fox toteavat politiikan sisältävän mahdollisuuden muuttaa resurssien jakoa yhteiskunnassa. Tämä mahdollisuus erottaa ihmisyyhteiskunnat esim. muurahaisyhteiskunnista, joiden yhteiskuntajärjestys on ratkaiseviltä osiltaan geneettisesti määräytynyt. Niissä työläiset ovat työläisiä, kuningattaret kuningattaria, sotilaat sotilaita. Työläiset eivät voi anastaa valtaa, koska ne ovat geneettisesti ohjelmoidut olemaan työläisiä eikä mitään muuta. Ihmisyyhteiskunnissa on toisin. Kaikki roolit ja resurssit ovat jatkuvan uudelleenjaon alaisia. Resurssien jako on poliittinen, ei geneettinen. Kilpailu niukoista resursseista — ravinnosta, pesäpaikoista ja puolisoista — on yhteiskunnan perustana ja politiikan sisältönä. Tällaista poliittista resurssikilpailua esiintyy myös muiden kädellisten keskuudessa (ks. Tiger ja Fox 1972, erityisesti 1—55). Sarah Blaffer Hrdy otaksuu apinoiden toimivan tietoisesti resurssikilpailuunsa. Ne esim. muodostavat liittoutumia tavalta, mikä viittaa tietoiseen laskelmointiin (Hrdy 1981, 121—123. Ks. myös Willhoite 1976; Wrangham 1979). Frans de Waal on kirjoittanut kirjan simpanssien politiikasta. Se perustuu usean vuoden intensiiviseen simpanssien tarkkailuun Arnhemien eläintarhassa, jossa simpanssien siirtokunnalla on asuttavanaan vajaan hehtaarin saari. De Waal päättelee, että simpanssit todennäköisesti tuntuivat olevansa kotonaan ihmisten poliittisilla areenoilla. Hän otaksuu Machiavellin monien havaintojen politiikasta soveltuvan suoraan myös simpanssien käyttäytymiseen. Niiden valtataistelu on jatkuvaa, ja valtarakenteita on vaikea vakiinnuttaa. Ne osaavat käyttää houkutusia, uhkauksia ja petosta, ne tuntevat hajoita ja hallitse -taktiikan, ne osaavat muodostaa koalitiioita ja vaihtaa

puolta ja näyttää myös siltä, että niiden strategia perustuu rationaaliseen laskelmointiin. Niinpä de Waal tulee johtopäätökseen, että politiikan juuret ovat kauempana menneisyydessä kuin oman lajimme synnyssä. (De Waal 1983).

Politiikan tutkimuksen rajat

Edellä esitetty evolutionaarinen politiikkakäsitys kiinnittää huomion siihen, että politiikan universaalisenä sisältönä on kilpailu ja taistelu niukoista resursseista. Tulkinta sopii yhtä hyvin politiikkaan ihmisyyhteisöissä kuin simpanssien politiikkaan. Eikä ole syytä otaksua teeman tulevaisuudessakaan muuttuvan, koska joudumme elämään jatkuvasti niukkuuden maailmassa.

Näin laaja politiikkakäsitys aiheuttaa väistämättä ongelmia politiikan tutkimuksen kohteiden rajaamiselle. Valtio-opillinen tutkimus ei ole kyennyt kattamaan suppeamminkaan käsitetyn politiikan kaikkia osa-alueita. Ongelmas- ta on yritetty selviytyä rajaamalla politiikkakäsite koskemaan vain niitä ilmiöitä, joita on tutkittu. Tutkimuksen rajaaminen tiettyihin ilmiöihin on ollut mielestäni oikeutettua, mutta politiikan rajaaminen vain niitä koskevaksi on ollut perusteetonta ja harhaanjohtavaa, koska politiikka on aina ulottunut tutkimuskohteita paljon laajemmalle. Joudutaankin kysymään, kattaako valtio-opillinen tutkimus politiikan tärkeimmät lohkot?

Valtio-opillisen tutkimuksen alue on laaja ja epäilyksittä koskee monia keskeisiä politiikan lohkoja, mutta mielestäni painopisteissä ja kohteissa olisi myös tarkistamisen varaa. Poliitiikan tutkimusta voitaisiin laajentaa kahteen suuntaan. Ensinnäkin tutkimuksen kohteeksi voisi ottaa entistä useammanlaatuisia politiikan areenoita. Hallituslaitosten, puolueiden ja etujärjestöjen lisäksi tutkimus olisi kohdistettava myös talouselämään ja etsittävä muita areenoita, joilla ihmiset käyvät poliittista kamppailua niukoista resursseista. Toisaalta tutkimuksen kohteeksi olisi otettava instituutioiden rakenteen ja toiminnan lisäksi politiikan sisältönä oleva kamppailu resurssien omistuksesta, jakautumisesta ja käytöstä yhteiskunnassa, kuten Leftwich ehdottaa. Poliitiikkaa on liian paljon

tutkittu autonomisena ilmiönä, irrallaan muusta yhteiskunnasta ja politiikan sisällöstä. Valtio-opillisen tutkimuksen pitäisi analysoida valtakäytön sosiaalista perustaa ja etsiä kaikki ne foorumit, joilla ratkaistaan ihmisten elämään vaikuttavien resurssien omistusta ja jakoa koskevat kiistat. On myös selvää, että entistä täydellisemmän kuvan saaminen politiikasta edellyttää laajaa yhteistoimintaa muiden poliittisia ilmiöitä tutkivien tieteiden kanssa ja niiden tutkimustulosten hyväksikäyttöä.

Olavi Borgin johtaman *Pardem* -projektin eräät tutkimustulokset mielestäni tukevat näkemystä politiikan ulottumisesta perinteellisen valtio-opillisen tutkimuksen aluetta huomattavasti laajemmalle. Projektin eräänä keskeisenä tavoitteena on ollut etsiä vastausta kysymyseen, mikä poliittinen tai hallinnollinen päätösinstituutio tai etujärjestö kansalaisten mielikuvissa on vaikutusvoimaltaan suurin. Vaikutusvoimalla on tarkoitettu vaikutusta sellaiseen talous- ja sosiaalipoliittiseen päätöksentekoon, jolla on merkitystä tavallisen ihmisen elinolosuhteiden kannalta. »Tavallisen ihmisen elin-

olosuhteet» viittaavat selvästi niukkojen resurssien jakautumiseen ja käyttöön. Erityisesti projektissa on kiinnitetty huomiota eduskunnan asemaan suhteessa muihin päätösinstituutioihin, nimenomaan ns. korporatiivisiin valtatekijöihin. Näiltä osin tutkimuksen tulokset ovat poliittikkakäsityksen kannalta hyvin mielenkiintoisia. Suoritettujen haastattelujen näet osoittivat, että eri ryhmien mielikuvissa on muitakin tärkeitä päätöksentekofoorumeita kuin perinteelliset hallituslaitokset ja puolueet. Niiden rinnalla kansalaisten mielikuvissa yhtä tärkeitä ja toisinaan jopa tärkeämpiä päätösinstituutioina ovat työnantajajärjestöt, rahalaitokset ja suuryritykset, ammattiyhdistysliike ja maatalouden etujärjestöt. Merkityksessä niistä jälkeen jäävät politiikan tutkimuksen perinteellisinä kohteina olevat valtion virkakoneisto ja kunnalliset elimet. Kansalaisten mielikuvissa virallisen päätöksentekokoneiston ulkopuolella olevilla korporatiivisilla valtatekijöillä näyttää olevan suuri rooli. (Borg 1983, 213—232. Ks. myös Borg 1980, 63—77; Borg ja Pehkonen 1982, 156—165; Borg ja Pehkonen 1983, 227—247).

LÄHTEET

- Borg, Olavi: *Politiikka. Otavan Suuri Encyclopedia*, 7. osa, 5290—5291. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1979.
- Borg, Olavi: *Ay-vaikuttajat ja yhteiskunta*. Domus-Offset Oy, Tampere 1980.
- Borg, Olavi: Kuka vaikuttaa eniten päätöksiin Suomessa. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 3/1983, 213—232.
- Borg, Olavi, ja Pehkonen, Juhani: *Työnantajavaikuttajat ja yhteiskunta*. Tampereen yliopisto, Poliittikan tutkimuksen laitos, Tutkimuksia 68-1982.
- Borg, Olavi, ja Pehkonen, Juhani: *Yritysjohdajat ja yhteiskunta*. Tampereen yliopisto, Poliittikan tutkimuksen laitos, Tutkimuksia 74-1983.
- Burlatski, Fjodor: *Nykyajan valtio ja politiikka*. Kustannusliike Edistys, Moskova 1978.
- Corning, Peter A.: *The Synergism Hypothesis. A Theory of Progressive Evolution*. Blond & Briggs, London 1983.
- Dahl, Robert A.: *Modern Political Analysis*. 3. p. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey 1976.
- Easton, David: *A Framework for Political Analysis*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N. J. 1965.
- Hrdy, Sarah Blaffer: *The Woman That Never Evolved*. Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1981.
- Jansson, Jan-Magnus: *Politikens teori*. Söderström, Borgå 1969.
- Leftwich, Adrian: *Redefining Politics. People, Resources and Power*. Methuen, London 1983.
- Morgenthau, Hans J.: The Purpose of Political Science, teoksessa James C. Charlesworth (toim.), *A Design for Political Science: Scope, Objectives, and Methods*, 63—79. Monograph 6 in a series sponsored by The American Academy of Political and Social Sciences, Philadelphia 1966.
- Palonen, Kari: Poliittikan tutkimuksesta tutkimuksena ja politiikkana — Tutkimuksesta ja politiikasta politiikan tutkimuksena. *Politiikka* 4/1976, 339—360.
- Palonen, Kari: Politics as a Dramatic Action Situation, teoksessa Ilkka Heiskanen ja Sakari Hänninen (toim.), *Exploring the Basis of Politics*, 13—31. The Finnish Political Science Association, Ilmajoki 1983.
- Palonen, Kari: Neuvostot sosialismin politisoijina? — Analyysi reaali maailman 'uuden ilmiön' merkityksestä poliittikkakäsitykselle ja yksilön poliittikkasuhteelle. *Politiikka* 3/1984, 270—280.
- Spectrum*, 9. osa: *Politiikka*, 331—333. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo-Helsinki 1979.
- Spectrum*, 13. osa: *Valtio-oppi*, 125—128. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo-Helsinki 1981.
- Tiger, Lionel, ja Fox, Robin: *The Imperial Animal*. Secker & Warburg, London 1972.
- Vauhkonen, Onni: *Yhteiskuntapolitiikka — Mitä se on?* Kirjapaino R. Luukka, Helsinki 1984.
- Waal, Frans de: *Chimpanzee Politics. Power and Sex among Apes*. Unwin Paperbacks, London 1983.
- Willhoite, Fred H.: Primates and Political Authority: A Biobehavioral Perspective. *The American Political Science Review* 4/1976, 1110—1126.
- Wrangham, Richard W.: On the evolution of ape social system. *Social Science Information* 3/1979, 335—368.